

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY MAJLISI QONUNCHILIK PALATASI

12-avgust
2026

“Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot”

O'zbekiston Respublikasi davlat mustaqilligining 35 yilligi

“MAMLAKATIMIZDA EKOLOGIK BARQARORLIKNI TA'MINLASHDA PARLAMENTNING ROLI”

Respublika ilmiy-amaliy konferensiya

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

*Elektron nashr. 258 sahifa.
2026-yil, avgust*

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoirazimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukhonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyeich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori
Umirzoqov Ja'sur Artiqboy o'g'li, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Zebo Kuldasheva, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor
Umirzokov Jasur Artiqboy ugli, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor
Zebo Kuldasheva, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi
336/3-sonli qarori bilan
ro'yxatdan o'tkazilgan.

KIRISH

EKOLOGIK QONUNCHILIKNI TAKOMILLASHTIRISH VA “YASHIL” TARAQQIYOT BORASIDAGI PARLAMENT NAZORATI

Xamzayev Abdushukur Xudoykulovich
O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasidagi
O'zbekiston ekologik partiyasi fraksiyasining rahbari

Hurmatli konferensiya ishtirokchilari!

Xonimlar va janoblar!

Jahonda kechayotgan iqlim o'zgarishi, biologik xilma-xillikning qisqarishi, suv resurslari tanqisligi, yerlarning degradatsiyasi va atrof-muhit ifloslanishi kabi ekologik tahdidlar barcha davlatlar oldida umumiy vazifalarni qo'yimoqda. Bu esa ekologik xavfsizlikni ta'minlash, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish hamda barqaror rivojlanishning huquqiy asoslarini mustahkamlashni davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilashni taqozo etmoqda.

“Yashil” taraqqiyotni ta'minlash zamon talablariga javob beradigan qonunchilik bazasini shakllantirish, uni muntazam takomillashtirib borish hamda qabul qilingan qonunlar ijrosi ustidan samarali parlament nazoratini ta'minlash bilan chambarchas bog'liqdir.

Muhim ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy ahamiyatga ega bo'lgan ekologik munosabatlarni huquqiy tartibga solishga qaratilgan ekologik qonunchilik samaradorligini oshirish muhim omil hisoblanadi.

So'nggi yillarda Yangi O'zbekistonda atrof-muhitni muhofaza qilish, ekologik xavfsizlikni ta'minlash va “yashil” iqtisodiyot tamoyillarini hayotga keng joriy etishga qaratilgan keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Mazkur islohotlarning huquqiy poydevorini mustahkamlash hamda ularning ijrosini ta'minlashda parlamentning o'rni va mas'uliyati tobora ortib bormoqda.

Ekologik xavfsizlikni ta'minlash va “yashil” taraqqiyotga erishish har qanday davlatning puxta o'ylangan huquqiy siyosatiga bevosita bog'liqdir. Shu nuqtai nazardan, so'nggi yillarda Yangi O'zbekistonda ekologik sohada qonunchilikni xalqaro standartlar asosida takomillashtirishga qaratilgan tizimli islohotlar amalga oshirilmoqda.

Eng avvalo, 2023-yilda xalqimizning xohish-istaklari asosida qabul qilingan O'zbekiston Respublikasining yangi tahrirdagi Konstitutsiyasi muqaddimasidagi «mamlakatimizning bebaho tabiiy boyliklarini ko'paytirishga, hozirgi va kelajak avlodlar uchun asrab-avaylashga hamda atrof-muhit musaffoligini saqlashga astoydil ahd qilib...» degan jumlar ham bu borada mamlakatimiz o'zining aniq va mustahkam pozitsiyasiga ega ekanini anglatadi. Bundan tashqari, Bosh Qomusimizda ijtimoiy, iqtisodiy huquqlar qatori «ekologik huquq» tushunchasi kiritildi.

Xususan, fuqarolarning qulay atrof-muhitga bo'lgan huquqi, tabiiy boyliklarni asrab-avaylash hamda kelgusi avlodlar manfaatlarini ta'minlash davlatning ustuvor vazifalaridan biri sifatida belgilandi.

Keyingi yillarda o'rmonlardan foydalanish, yaylovlarni muhofaza qilish, qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivojlantirish, ekologik audit, gidrometeorologiya, organik mahsulotlar ishlab chiqarish, ichimlik suvi ta'minoti hamda suv resurslarini boshqarish sohalarida qabul qilingan qonunlar mazkur yo'nalishda yaxlit huquqiy tizimni shakllantirishga xizmat qildi.

So'nggi yillarda mamlakatimizda ekologik qonunchilikni takomillashtirishda quyidagi yo'nalishlar ustuvorlik kasb etdi:

- birinchidan**, atrof tabiiy muhitni muhofaza qilish va ekologik xavfsizlikni ta'minlash;
- ikkinchidan**, iqlim o'zgarishi oqibatlarini yumshatish va oldini olish, “yashil” iqtisodiyotni rivojlantirish;
- uchinchidan**, yerdan foydalanish va muhofaza qilish;
- to'rtinchidan**, yer osti boyliklaridan foydalanish va muhofaza qilish;
- beshinchidan**, suvdan foydalanish va muhofaza qilish;
- oltinchidan**, o'simlik dunyosidan foydalanish va muhofaza qilish;
- yettinchidan**, hayvonot dunyosini muhofaza qilish va undan foydalanish;
- sakkizinchidan**, atmosfera havosini muhofaza qilish qonunchiligi;
- to'qqizinchidan**, gidrometeorologiya sohasi.

Hurmatli konferensiya ishtirokchilari!

2016–2025-yillarning o'zida ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish sohasida 30 ga yaqin qonun qabul qilinib, ular ekologik munosabatlarni huquqiy tartibga solishning zamonaviy tizimini yaratish uchun poydevor bo'ldi.

Jumladan, "Hayvonot dunyosini muhofaza qilish va undan foydalanish to'g'risida", "O'simlik dunyosini muhofaza qilish va undan foydalanish to'g'risida", "O'rmon to'g'risida", "Qayta tiklanuvchi energiya manbalari to'g'risida", "Ekologik audit to'g'risida", "Gidrometeorologiya faoliyati to'g'risida", "Organik mahsulotlar to'g'risida", "Tuproqni muhofaza qilish va uning unumdorligini oshirish to'g'risida", "Ekologik ekspertiza, atrof-muhitga ta'sirni baholash va strategik ekologik baholash to'g'risida", "Issiqxona gazlarining chiqarilishini cheklash to'g'risida"gi yaxlit va yangi tahrirdagi qonunlar hamda Suv kodeksining qabul qilinishi mamlakatimizda ekologik siyosatning huquqiy asoslarini yangi bosqichga olib chiqdi.

Mazkur qonunlar nafaqat tabiiy resurslarni muhofaza qilishning huquqiy mexanizmlarini takomillashtirdi, balki iqlim o'zgarishiga moslashish, "yashil" iqtisodiyotni rivojlantirish, qayta tiklanuvchi energiya manbalarini keng joriy etish, biologik xilma-xillikni asrash hamda ekologik xavfsizlikni ta'minlashga qaratilgan davlat siyosatining huquqiy poydevorini mustahkamladi.

Bugungi kunda ekologik qonunchilikning asosiy vazifasi faqat tabiatni muhofaza qilish bilan cheklanmaydi. U investitsiya siyosatini shakllantirish, resurslardan samarali foydalanish, "yashil" texnologiyalarni rag'batlantirish, iqlim o'zgarishi oqibatlariga moslashish hamda aholining munosib hayot sifatini ta'minlashning muhim huquqiy omiliga aylanmoqda.

Mamlakatimiz xalqaro huquqning teng huquqli subyekti sifatida bir qator xalqaro hujjatlarga qo'shildi.

Xususan:

Qonunchilik palatasi majlislarida hukumat a'zolarining Qonunchilik palatasi deputatlari savollariga javoblarini eshitish — "Hukumat soati";

davlat organlari rahbarlarining o'z faoliyati masalalari yuzasidan axborotini eshitish;

Qonunchilik palatasi tomonidan davlat organlarining mansabdor shaxslariga qonunlar va davlat dasturlarining ijrosi masalalari yuzasidan parlament so'rovi yuborish;

Qonunchilik palatasining tegishli qo'mitasi tomonidan davlat organlari rahbarlarining axborotini eshitish;

qonun hujjatlarining ijrosi holatini va huquqni qo'llash amaliyotini tegishli qo'mita tomonidan o'rganish hamda qonunosti hujjatlarining qabul qilinishi yuzasidan monitoringni amalga oshirish;

deputatlik so'rovlari yuborish va boshqa shakllarda amalga oshirilmoqda.

O'zbekiston Ekologik partiyasi fraksiyasi va uning deputatlari ham mazkur jarayonlarda faol ishtirok etmoqda.

2025-yil davomida Ekologik partiya fraksiyasi tashabbusi bilan ekologik masalalar yuzasidan 2 marotaba hukumat a'zolarining axboroti eshitildi va davlat organlarining mansabdor shaxslariga 3 marotaba parlament so'rovi yuborildi.

Shu bilan birga, fraksiya yig'ilishlarida sohadagi qonunlar va davlat dasturlarining ijrosi yuzasidan 13 marotaba tegishli mansabdor shaxslarning axborotlari eshitildi.

Hurmatli anjuman ishtirokchilari!

Fraksiyamiz Qonunchilik palatasi deputatlari bilan hamkorlikda kelgusida ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish sohasidagi qonunlarni tizimlashtirish, qonunlarda huquqiy tartibga solish mexanizmlarini aniq belgilashga qaratilgan qonun loyihalari ustida ish olib bormoqda.

Jumladan:

ekologik qonunchilikni tizimlashtirish va kodifikatsiyalashga qaratilgan O'zbekiston Respublikasi Ekologiya kodeksini maromiga yetkazish;

"Hayvonlarni shafqatsiz munosabatdan himoya qilish to'g'risida"gi qonun loyihasini;

"Atmosfera havosini muhofaza qilish to'g'risida"gi qonun loyihasini yangi tahrirda;

"Muhofaza etiladigan tabiiy hududlar to'g'risida"gi qonun loyihasini yangi tahrirda;

"Chiqindilar to'g'risida"gi qonun loyihasini yangi tahrirda;

"Atrof-muhit monitoringi to'g'risida"gi yangi qonun loyihasini ishlab chiqish oldimizda turgan ustuvor vazifalar hisoblanadi.

Hurmatli konferensiya ishtirokchilari!

Xulosa o'rinda aytishimiz mumkinki, Yangi O'zbekistonda ekologik qonunchilikni takomillashtirish va "yashil" taraqqiyotni ta'minlash jarayonida parlament nafaqat qonun qabul qiluvchi oliy vakillik organi, balki qabul qilingan qonunlarning hayotga to'liq va samarali tatbiq etilishi ustidan ta'sirchan nazoratni amalga oshiruvchi muhim konstitutsiyaviy institut sifatida ham alohida o'rin tutadi.

Ishonchim komilki, mazkur xalqaro konferensiya doirasida bildiriladigan ilmiy yondashuvlar, amaliy takliflar va ilg'or tajribalar ekologik qonunchilikni yanada takomillashtirish, o'zaro tajriba almashish hamda barqaror va "yashil" taraqqiyot maqsadlariga erishish yo'lida muhim muvaffaqiyat maydoni bo'lib xizmat qiladi.

E'tiboringiz uchun rahmat!

MUNDARIJA

AHOLINING EKOLOGIK MADANIYATINI YUKSALTIRISHDA EKOLOGIK TA'LIM, JAMOATCHILIK ISHTIROKI VA SHAXSIY JAVOBGARLIK: 2025–2026-YILLARDAGI INSTITUTSIONAL O'ZGARISHLAR TAHLILI.....	16
Sharipov Kongratbay Avezimbetovich	
BMTNING BARQAROR RIVOJLANISH MAQSADLARINI MILLIY DARAJADA AMALGA OSHIRISH: O'ZBEKISTON TAJRIBASI VA USTUVOR YO'NALISHLAR.....	24
Teshaboyev To'liqin Zakirovich	
YASHIL IQTISODIYOTNI IQTISODIY VA HUQUQIY QO'LLAB-QUVVATLASH, INSTITUTSIONAL MEXANIZMLAR VA O'ZBEKISTON TAJRIBASI.....	31
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna	
TAKOMILLASHTIRISH: YASHIL IQTISODIYOT SHAROITIDA TASHKILIY-IQTISODIY MEXANIZMLAR VA O'ZBEKISTON TAJRIBASI	37
Shamsiddin Allayarov	
EKOLOGIYA SOHASIDAGI QONUNCHILIKNI TAKOMILLASHTIRISHNING DOLZARB MASALALARI	45
S. Sh. Utemuratova	
EKOLOGIK BARQARORLIK — YANGI O'ZBEKISTON TARAQQIYOTINING MUSTAHKAM POYDEVORI.....	49
G'afforov X. L.	
MENEJMENT VA BIZNES BOSHQARUVIDA EKOLOGIK, YONDASHUV, ESG TAMOIYILLARI, “YASHIL” STRATEGIYA VA KORPORATIV BOSHQARUV MEXANIZMLARI	58
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich	
РОЛЬ ГРУППЫ ДЕПУТАТОВ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ДВИЖЕНИЯ УЗБЕКИСТАНА В ОБЕСПЕЧЕНИИ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ УСТОЙЧИВОСТИ	65
Алиханов Борий Батирович Сангинов Саидрасул Сайдакпарович	
YASHIL ISLOHOTLARNI AMALGA OSHIRISH HAMDA EKOLOGIK BARQARORLIKNI TA'MINLASHDA YASHIL PARTIYALARNING GLOBAL AHAMIYATI.....	69
Qo'chqorov Islomjon Nurali o'g'li Xursanov Kamoljon Erkinjon o'g'li	
RESPUBLIKAMIZDA EKOLOGIK SIYOSAT VA XAVFSIZLIK MASALALARI.....	73
Raximov Oybek Raimovich Xofizov Baxriddin Turdievich	
AHOLINING EKOLOGIK MADANIYATINI YUKSALTIRISHDA JAMOATCHILIK ISHTIROKI VA TA'LIM IMKONIYATLARI (STEAM YONDASHUVI MISOLIDA).....	76
N. Matkarimova	
O'ZBEKISTONDA YOSHLAR PARLAMENTINI MUHIM DEMOKRATIK INSTITUT SIFATIDA SHAKLLANTIRISH BOSQICHLARI VA ISTIQBOLDAGI REJALAR.....	80
Abdullayev Muxammadqodir Mashxur o'g'li Xushvaqtov Feruzbek Iloxom o'g'li	
СОТРУДНИЧЕСТВО ПАРЛАМЕНТА УЗБЕКИСТАНА С ННО В ПОВЫШЕНИИ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ НАСЕЛЕНИЯ	83
Сангинов Саидрасул Сайдакпарович	
OROLBO'YI MINTAQASIDA «SUV IQTISODIYOTI» VA «YASHIL OBLIGATSIYALAR» (GREEN BONDS) TIZIMINI YANADA RIVOJLANTIRISHDA PARLAMENT NAZORATI VA QONUNCHILIK MEXANIZMLARI (XORAZM VILOYATI MISOLIDA).....	87
Otamuratov Oybek Baxtiyorovich	

INKLYUZIV YONDASHUV ASOSIDA EKOLOGIK TARBIYANI TASHKIL ETISHNING IJTIMOIIY PEDAGOGIK IMKONIYATLARI	93
Xodjayeve Mohira Mirzahmadovna	
KORXONALARNING BARQAROR RIVOJLANISH TIZIMIDA EKOLOGIK VA IJTIMOIIY KO'RSATKICHLAR AUDITI.....	97
Akbarov Azizbek Abdusattarovich	
O'ZBEKISTONDA XALQARO BIZNESNING BARQAROR RIVOJINI TA'MINLASHDA MARKETING VA YASHIL INNOVATSIYALARNING ROLI VA AHAMIYATI.....	103
Sayfullayeva Nigora Fayzulla qizi	
TOZA HUDUDDAN YASHIL TAFAKKURGA — EKOLOGIK ISLOHOTLARNING AMALIY NATIJALARI (SURXONDARYO VILOYATI MISOLIDA)	107
Alimardonova Z. M.	
SUV RESURLARIDAN OQILONA FOYDALANISH — BARQAROR TARAQQIYOT OMILI	111
Jo'rayev Komiljon Begmonovich	
Xudoyqulov Avloqul Nurmanovich	
IQLIM O'ZGARISHIGA MOSLASHISH SHAROITIDA SHAHAR VA SANOAT HUDUDLARINI «YASHIL» ZONALASHTIRISHNING HUQUQIY KAFOLATLARI	114
Berdiqulova Munira Faxriddin qizi	
EKOLOGIK BARQARORLIKNI TA'MINLASHDA XALQARO HUQUQIY STANDARTLARNI O'ZBEKISTON QONUNCHILIGIGA IMPLEMENTATSIYA QILISH: XALQARO MAJBURIYATLAR IJROSI USTIDAN PARLAMENT NAZORATINI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI	118
Egamberdiyeva Sevara Baxodir qizi	
EKOLOGIK MASALALARDA PARLAMENTLARARO HAMKORLIK VA XALQARO TAJRIBA ALMASHINUVI	123
Ergasheva Nodira Toxir qizi	
IQLIM O'ZGARISHIGA MOSLASHUV SIYOSATIDA FARG'ONA VILOYATINING YEROSTI SUVLARI MONITORINGI.....	127
Abdulxayev Zoxidjon	
O'ZBEKISTONDA EKOLOGIK XAVFSIZLIKNI TA'MINLASHDA PARLAMENT NAZORATINING NATIJADORLIGI: INSTITUTSIONAL MEZONLAR.....	132
Saburova Juldizxan Axmetovna	
O'ZBEKISTONDA IQLIM O'ZGARISHINING AMUDARYO HAVZASI VA OROLBO'YI HUDUDIDAGI SUV RESURLARI HAMDA QISHLOQ XO'JALIGIGA TA'SIRI	137
Mamadiyarov Dilshod Uralovich	
Xodjiyev Alisher Kuldashovich	
IQLIM O'ZGARISHINING ZAYTUN NAVLARINING GULLASHIGA TA'SIRI.....	140
Yormatova D.Y.	
Xaydarkulov S.	
BARQAROR RIVOJLANISH MAQSADLARINI AMALGA OSHIRISHDA PARLAMENT NAZORATINI TAKOMILLASHTIRISH	143
Jo'rayeva Shahina Narzullayevna	
IQLIM MUAMMOLARI VA ULARNI YUMSHATISHGA DOIR AMALIY YECHIMLAR.....	146
Mirxoliqova Charos Xabibullaevna	
Qodirova Shahnoza Ziyodulloevna	
YASHIL BELBOG'LAR NEGA KERAK?.....	149
Yormatova Dilorom Yormatovna	
MAMLAKATIMIZDA EKOLOGIK BARQARORLIKNI TA'MINLASHDA PARLAMENTNING ROLI: XOTIN-QIZLAR ISHTIROKI VA JAMOATCHILIK NAZORATI.....	154
Sharipova Diyora Botirovna	

YASHIL IQTISODIYOT SHAROITIDA UZLUKSIZ TA'LIM TIZIMIDA EKOLOGIK MADANIYAT VA KO'NIKMALARNI SHAKLLANTIRISH USULLARI.....	158
Toshturdiyev Nurbek Nurali o'g'li Hakimova Mahbuba	
EKOLOGIK TA'LIM VA TARBIYANI RIVOJLANTIRISHDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK YONDASHUVLARNING AHAMIYATI.....	163
Qutlymuratov Baxitbay Xojabayevich	
ARASTUNING ONG VA TABIAT HAQIDAGI TA'LIMOTINING SHARQ FALSAFASIGA TA'SIRI.....	166
Umaraliyeva Gulchexra Baxodirjonovna	
ФОРМИРОВАНИЕ ИНТЕГРИРОВАННОЙ СИСТЕМЫ ESG-ТРАНСФОРМАЦИИ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ ПОЛИМЕРНОЙ УПАКОВОЧНОЙ ИНДУСТРИИ: ЭКОНОМИЧЕСКИЕ МЕХАНИЗМЫ И ОЦЕНКА РЕЗУЛЬТАТИВНОСТИ.....	169
Ташпулатов Дильмурад Рустамович	
TALABA-YOŠHLARDA EKOLOGIK-HUQUQIY MADANIYATNI RIVOJLANTIRISHNING INSTITUTIONAL MEKANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH	172
Habibjonov Izzatbek Dilshodjon o'g'li	
MINTAQAVIY EKOLOGIK BARQARORLIKNI TA'MINLASHDA O'RMON FONDI IMKONIYATLARIDAN FOYDALANISH HAMDA PARLAMENT NAZORATINI TAKOMILLASHTIRISH.....	177
Egamberdiyev Shaxzod Baxodir o'g'li	
MARKAZIY O'ZBEKISTON SUV QUSHLARI GELMINTOFAUNASINING HUDUDLAR KESIMIDA TAQSIMLANISHI	182
Soliyeva Gulnoza Daniyarovna	
ТЕХНОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПОЛУЧЕНИЯ ТОФУ ИЗ СОЕВОГО МОЛОКА С ПРИМЕНЕНИЕМ РАЗЛИЧНЫХ КОАГУЛЯНТОВ И ОЦЕНКА ЕГО КАЧЕСТВА	185
Ш. А. Ишниязова Д. Нурвафаева К. О. Додаев	
PARIJ IQLIM BITIMI VA BRM 13-MAQSADINI AMALGA OSHIRISHDA PARLAMENT DIPLOMATIYASI: XALQARO MAJBURIYATLARNING MILLIY QONUNCHILIKKA INTEGRATSIYASI.....	188
Abdullayeva Shahlo Shokir qizi Muitov Davron Sabirovich	
FOND BOZORIDA INVESTORLARNING INVESTITSION XULQ-ATVORINI TAKOMILLASHTIRISHDA MOLIYAVIY SAVODXONLIKNING AHAMIYATI	193
Karimova Nurjahan Olim qizi	
EKOLOGIK MADANIYAT — KELAJAK OLDIDAGI MAS'ULIYAT: AHOLINING EKOLOGIK ONGINI YUKSALTIRISHDA TA'LIM VA TARBIYANING O'RNI.....	197
Rustamova M. M.	
O'ZBEKISTON SHAHARLARIDA KO'KALAMZORLASHTIRISH MUAMMOLARI VA YECHIMLARI: EKOLOGIK BARQARORLIKNI TA'MINLASHDA DAVLAT SIYOSATI VA PARLAMENTNING ROLI.....	200
Asomxonova Rayxonaxon Xolova Shoxista Abduvositovna	
O'ZBEKISTONDA EKOLOGIK MADANIYATNI RIVOJLANTIRISHDA FUQAROLIK JAMIYATI INSTITUTLARINING O'RNI.....	204
Dadaboyev Husanboy G'ofurovich	
YOŠHLARDA EKOLOGIK VATANPARVARLIK HISSINI SHAKLLANTIRISHNING NORMATIV-HUQUQIY ASOSLARI	210
Oripov Ahmadjon Muhammadjonovich	

IQLIM O'ZGARISHI VA «YASHIL» IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISHDA O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY MAJLISINING HUQUQIY HAMDA INSTITUTIONAL FAOLIYATI.....	214
Raxmanov A. M.	
TOG'-KON FAOLIYATINING EKOLOGIK TA'SIRINI BAHOLASH VA KAMAYTIRISHNING ILMIY ASOSLARI	217
Abduniyazov Xusan	
IQLIM O'ZGARISHI VA SUV TANQISLIGI.....	222
Xushvaqtova X. S.	

IQLIM O'ZGARISHI VA SUV TANQISLIGI

Xushvaqтова X. S.

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti

Ekologiya va yashil resurslar kafedrası professori

Annotatsiya. Ushbu tezisdá oziq-ovqat tizimining dolzarb muammolari, suv tanqisligi hamda iqlim o'zgarishining suv resurslariga ta'siri yoritilgan. Markaziy Osiyodagi suv resurslarini shakllantiruvchi muzliklarning qisqarishi, mazkur jarayonning mintaqadagi suv ta'minotiga ta'siri hamda suvga kam talabchan ekinlarni yetishtirish imkoniyatlari tahlil qilingan. Shuningdek, tariq va jo'xori kabi qurg'oqchilikka chidamli ekinlardan foydalanish bo'yicha amaliy tavsiyalar bayon etilgan.

Kalit so'zlar: iqlim o'zgarishi, suv tanqisligi, muzliklar, suv resurslari, tariq, jo'xori, tuproq namligi, qurg'oqchilikka chidamli ekinlar.

Abstract. This thesis examines the current challenges facing food systems, water scarcity, and the impact of climate change on water resources. It analyzes the retreat of glaciers that contribute to the formation of water resources in Central Asia, the impact of this process on water supply in the region, and the potential for cultivating crops with lower water requirements. The thesis also provides practical recommendations on the use of drought-resistant crops such as millet and sorghum.

Keywords: climate change, water scarcity, glaciers, water resources, millet, sorghum, soil moisture, drought-resistant crops.

Аннотация. В тезисе рассмотрены актуальные проблемы продовольственной системы, дефицит водных ресурсов, а также влияние изменения климата на водные ресурсы. Проанализированы сокращение ледников, формирующих водные ресурсы Центральной Азии, влияние данного процесса на водообеспечение региона, а также возможности выращивания сельскохозяйственных культур, требующих меньшего количества воды. Кроме того, представлены практические рекомендации по использованию засухоустойчивых культур, таких как просо и сорго.

Ключевые слова: изменение климата, дефицит воды, ледники, водные ресурсы, просо, сорго, влажность почвы, засухоустойчивые культуры.

KIRISH

Dunyo tabiiy resurslari institutining ma'lumotlariga ko'ra, 2040-yilga borib Yer sharida aholining 80 foizi suv tanqisligiga duch kelishi kutilmoqda. O'zbekiston suv tanqisligi xavfi yuqori bo'lgan mamlakatlardan biri hisoblanadi. Qo'shtepa kanalining foydalanishga topshirilishi Amudaryo suv resurslarining mintaqa davlatlari o'rtasida taqsimlanishiga qo'shimcha ta'sir ko'rsatishi va suv ta'minoti bilan bog'liq mavjud muammolarni kuchaytirishi mumkin. Kanalga Amudaryo suvining 20–30 foizgacha bo'lgan qismini yo'naltirish rejalashtirilgani qayd etilmoqda. Shaharlarda sanoat korxonalarining rivojlanishi va urbanizatsiya jarayonida suvdan foydalanish miqdori tezlik bilan oshib bormoqda. Oddiy bir kichik korxona ish boshlasa, albatta, unga bir kunda kamida 300–500 litr suv zarur bo'ladi [1].

Jahon meteorologiya tashkiloti (WMO) ma'lumotlariga ko'ra, yuqori harorat bilan bog'liq ekstremal hodisalarning takrorlanish ehtimoli ortib bormoqda. Bunday hodisalar nafaqat yoz oylarida, balki yilning boshqa davrlarida ham kuzatilishi mumkin. Havo haroratining ko'tarilishi, aholi sonining ortishi va tabiiy resurslarga bo'lgan talabning kuchayishi suv hamda oziq-ovqat xavfsizligiga qo'shimcha bosim ko'rsatmoqda. Tabiiy resurslardan ularning qayta tiklanish imkoniyatlarini hisobga olmasdan foydalanish ekologik muvozanatning buzilishiga olib kelishi mumkin.

Bugungi kunda mavjud dunyo aholisining ma'lum bir qismida asosiy oziq-ovqatga bo'lgan ehtiyojlari qondirilmayapti. Natijada insoniyat o'z ehtiyojini qondirish uchun o'zi yashab turgan tabiatga, atrof-muhitga zarar bermoqda. 2050-yilga kelib dunyo aholisi 10 milliardga yetishi taxminiga ko'ra, oziq-ovqat mahsulotiga bo'lgan talab 2013-yilga nisbatan 50 foizga oshishi kutilmoqda. Bu, shuningdek, ayniqsa, iqtisodiyoti past va o'rta daromadli mamlakatlarda faqatgina oziq-ovqat mahsulotlarini yetishtirishni ko'paytirishni emas, balki mavjud aholining ovqatlanish tizimini o'zgartirishni ham talab qiladi.

Agar jahon oziq-ovqat tizimida yoki ovqatlanish jarayoni tubdan o'zgartirilmasa, kelajakdagi qo'shimcha oziq-ovqatga bo'lgan ehtiyojlarning oshib borishi, o'z navbatida, atmosferaga tashlanadigan issiqxona gazlari chiqindilarini ko'paytiradi, yer va suv resurslaridan oqilona foydalanishga bo'lgan talabni yanada oshiradi.

Oziq-ovqat mahsulotining ortiqcha sarf bo'lishiga yana bir sabab mavjud bo'lib, aslida, ma'lumotlarga ko'ra, ishlab chiqarilgan oziq-ovqatning deyarli uchdan bir qismi bozorga yoki iste'molchi dasturxoniga yetib borguncha yo'llarda yoki noto'g'ri saqlash natijasida yo'qoladi. Oziq-ovqat ishlab chiqarish korxonalarining faoliyati katta noqulayliklarga ega bo'lgan tabiiy va ijtimoiy muhitga bog'liq va bugungi kunda turli sektorlar o'rtasida tabiiy va moddiy resurslar uchun kuchayib borayotgan raqobatga duch kelinmoqda. Oziq-ovqat tizimi uchun zarur bo'lgan xomashyoni yaratish hamda oziq-ovqat tizimida mahsulotlarni qayta ishlashning o'zi ham iqlim o'zgarishiga salbiy ta'sir qiladi. Atmosferaga tashlanayotgan issiqxona gazlari zararli chiqindilarining 18 foizdan 51 foizgacha bo'lgan katta qismi oziq-ovqat ta'minoti korxonalarining faoliyati bilan bog'liq.

Shu bilan birga, iqlim o'zgarishi natijasida oziq-ovqat mahsulotlari zaxirasining qisqarishi o'simlikchilik, chorvachilik, baliq zaxiralari va baliqchilikni xavf ostiga qo'yishi hamda oziq-ovqat narxlarining tez-tez oshishiga ta'sir qilmoqda (FAO). Ushbu majburiy o'zgarishlar, o'z navbatida, nomutanosib rivojlanayotgan mamlakatlar va ularda yashayotgan aholining eng kambag'al qatlamlariga ta'sir qiladi hamda oziq-ovqat xavfsizligi ta'minlanmagan aholi sonining ortishiga olib kelishi mumkin. Aslida, insonlarning oziq-ovqat mahsulotiga bo'lgan ehtiyojini qondirish vazifasi endilikda shu sohada xizmat qilayotgan olimlar va mutaxassislar zimmasiga tushmoqda.

Xo'sh, aholining oziq-ovqat mahsulotiga bo'lgan talabini qondirish masalasiga biror-bir to'siq bormi?

Ha, to'siqlar bor: 1) ekinlarni ekib, hosil olish uchun chuchuk suvning yetishmasligi; 2) havo haroratining uzluksiz ravishda yuqori ko'tarilishi; 3) odamlar sonining muttasil oshib borishi.

O'simlikshunoslik yoki qishloq xo'jaligi chuchuk suvning eng yirik iste'molchisi bo'lib, dunyodagi o'rtacha suv iste'molining taxminan 70 foizini ishlatadi. Ma'lumki, qishloq xo'jaligi bilan band maydonlar Yer yuzasining taxminan 12 foizini tashkil qiladi. O'zbekistonda esa qishloq xo'jaligi uchun chuchuk suv resurslarining qariyb 80 foizidan foydalaniladi. Qishloq xo'jaligi bilan band maydonlarning tanazzulga uchrashi, biologik xilma-xillikning kamayishi, tuproqlarning sho'rlanib borishi va suv ekotizimlarining ifloslanib borishi mutasaddilar fikricha, inson omili bilan bog'liqdir.

Butun dunyo bo'ylab o'simlik o'sishi mumkin bo'lgan yer va suv resurslarining kamayib borishi, biologik xilma-xillikning yo'qolishi, tuproq va ekotizim degradatsiyasi, oziq-ovqat inqirozi va to'yib ovqatlanmaslik, aholining ko'chishi va migratsiya, tabiiy ofatlar, zilzilalar, tayfunlar hamda iqlimning o'zgarib borishi yetilib kelayotgan katta muammo — zamonaviy jamiyat oldida turgan muhim global ekologik va ijtimoiy-iqtisodiy muammolardan biri hisoblanadi.

2011-yildan beri tez-tez takrorlanayotgan chuchuk suv kamchiligi, suv toshqinlari, biologik xilma-xillikning yo'qolishi, issiqxona gazlari emissiyasi kabi iqlim bilan bog'liq xavflar Jahon iqtisodiy forumi tomonidan ehtimollik va ta'sir nuqtayi nazaridan insoniyatni kutayotgan birinchi beshta global xavfdan biri sifatida ta'kidlandi va baholandi. Iqlim o'zgarishi bo'yicha hukumatlararo olingan ma'lumotlarga ko'ra, global iqlim o'zgarishi oziq-ovqat xavfsizligining barcha jabhalariga ta'sir qilishi hamda dunyo bo'yicha global isishni 1,5 °C dan past darajada ushlab turish uchun «jamiyatning barcha jabhalarida tez, adolatli va misli ko'rilmagan o'zgarishlar» zarurligi jiddiy ravishda kun tartibiga qo'yildi. Ushbu jihatlarning har biri tegishli Barqaror rivojlanish maqsadi bilan uzviy ravishda bog'lanadi [5]. Demak, ushbu yo'nalishda davlat boshqaruvi organlari vakillaridan tortib tadbirkorlar, fuqarolar va fuqarolik jamiyati institutlarigacha bo'lgan ishtirokchilar hamkorligida barqaror va sog'lom oziq-ovqat tizimlariga yangicha o'zgarishlar kiritish bo'yicha bir qancha tavsiyalar berilgan.

O'n to'qqizinchi asrning boshlarida dunyo aholisining umumiy soni *Homo sapiens* tarixida birinchi marta bir milliardlik ostonani bosib o'tdi. O'shandan beri demografik muammolarning o'sish sur'atlari eksponensial tarzda o'sib bordi va bormoqda hamda XX asrda geometrik progressiyaga mos ravishda ko'payganligi ma'lum bo'ldi. Bunda dunyo aholisining umumiy soni 2010-yilda yetti milliardga yetdi, 2022-yilda esa dunyo aholisi 8 milliarddan oshdi va 2050-yilgacha o'n milliardga yetishi kutilmoqda.

Markaziy Osiyo mamlakatlari hududida chuchuk suv yetishmovchiligi doimo kuzatilgan, chunki suv resurslari ushbu hududlarda o'ziga xos strategik ahamiyat kasb etgan. Xususan, mintaqadagi dastlabki yirik shaharlar: Samarqand va Buxoro Zarafshon daryosi bo'yida, Urganch va Xiva Amudaryo bo'yida, Farg'ona yoki Axsikant shaharlari esa Sirdaryo bo'yida barpo bo'lgani ham bejiz emas. Chunki bu hududlarda suv hamma narsani belgilagan: ichimlik suvi, dehqonchilik, turmush tarzi, oziq-ovqat hamda atrof-muhit bilan uzviy bog'liq holatlarning barchasi chuchuk suvga bog'liq bo'lgan. Shuning uchun ham dastlabki aholi faqatgina suv bo'lgan joylarda yashab kelgan [1].

Markaziy Osiyo hududlari aslida suvni qayerdan oladi? Insoniyat uchun zarur bo'lgan chuchuk suv baland tog' hududlaridagi muzliklarning erib oqishidan hosil bo'ladi. Markaziy Osiyo hududidagi Pomir va Tyan-Shan tog'laridagi muzliklar erib, chuchuk suv bo'lib bizgacha yetib keladi. Shu muzliklarning ko'pchiligi bugungi Tojikiston Respublikasida joylashgan bo'lib, bir vaqtlar mamlakatning 6–8 foizini qoplagan, ammo bugungi kunda bu muzliklarning katta qismi erib ketmoqda.

Eng katta muzliklardan Amudaryo va Zarafshon daryolari hosil bo'lgan bo'lib, Tojikiston, O'zbekiston, Turkmaniston va Qozog'iston respublikalari suv bilan ta'minlanadi. Kuzatuv natijalari ushbu muzliklarning yildan-yilga qisqarib, hajmi kamayib borayotganini ko'rsatmoqda. Keyingi yillarda bu jarayon tezlashib borayotganligini tekshirishlar ko'rsatmoqda [2]. Eng katta muzliklardan biri bo'lgan Fedchenko muzligi keyingi 30 yilda o'z hajmini 3 km ga qisqartirdi. Yana katta muzliklardan biri bo'lgan Zarafshon muzligi ham 1960-yildan 2019-yilgacha o'z hajmini 4,8 km ga qisqartirganligi ma'lum bo'ldi, yiliga 80 metrdan orqaga ketmoqda. Muzliklarning uzunligi, eni va qalinligi hamda hajmi kamayib ketmoqda [3].

Mutaxassislar fikricha, bunga global isish yoki inson omili sabab bo'lmoqda. XXI asrda, mutaxassislar fikricha, havoning harorati 3,7 °C dan 5,6 °C gacha oshishi mumkinligi bashorat qilinmoqda. Qish kunlari harorat 3,0 °C dan 5,8 °C gacha, yozda esa havo harorati 3,8 °C dan 5,5 °C gacha odatdagidan yuqori bo'lishi kutilmoqda. Bundan tashqari, butun hududda yillik yog'in miqdori kamayishi kutilmoqda. Katta muzliklarning saqlanib qolishi, kichik muzliklarning esa erib bitib ketishi odatiy holga aylanmoqda [4]. Muzliklarning qisqarishiga tabiiy iqlim jarayonlari bilan bir qatorda inson faoliyati natijasida yuzaga kelayotgan antropogen omillar ham sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda.

Masalan, respublikada 1 tonna bug'doy doni yetishtirish uchun 1,5 ming tonna, 1 tonna sholi yetishtirish uchun 4 ming tonna, 1 tonna paxta tolasi uchun 10 ming tonna suv sarflanadi. Demak, bugungi kunda sug'orma dehqonchilikda eng ko'p suv paxta dalalariga sarflanmoqda.

Bugungi qishloq xo'jaligida suvni kam talab qiladigan ekinlarni yetishtirishga alohida e'tibor qaratish zarur. Amudaryo suvining Qo'shtepa kanali orqali qo'shimcha ravishda yo'naltirilishi O'zbekistonda mavjud suv resurslaridan samarali va tejamon foydalanish ehtiyojini yanada kuchaytiradi. Shu nuqtayi nazardan, ilgari keng yetishtirilgan tariq va jo'xori kabi qurg'oqchilikka chidamli ekinlardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi.

Tariq tuproq namligi nisbatan past bo'lgan sharoitda ham unib chiqish xususiyatiga ega. Uning vegetatsiya davri qisqa bo'lib, ayrim navlari 60 kun ichida pishib yetiladi. Vegetatsiya davrida ikki marta sug'orish orqali gektaridan o'rtacha 23–25 sentner don hamda 20–21 sentner chorva uchun ozuqabop poxol olish mumkin.

Suvni kam talab qiladigan ekinlardan yana biri jo'xori hisoblanadi. Ayrim hollarda jo'xori makkajo'xori bilan chalkashtiriladi, biroq ular botanik va xo'jalik xususiyatlariga ko'ra alohida ekin turlaridir. Jo'xori sho'rlangan va suv ta'minoti cheklangan maydonlarda ham o'sib, rivojlanishi va hosil berishi mumkin. Uni erta bahorda ekish maqsadga muvofiq. Ayrim jo'xori navlarini bir vegetatsiya davrida bir necha marta o'rib olish imkoniyati mavjud.

Jo'xori ko'plab Afrika mamlakatlarida asosiy don ekinlaridan biri sifatida yetishtiriladi va uning donidan turli oziq-ovqat mahsulotlari, jumladan, non tayyorlashda foydalaniladi. O'zbekistonda ham jo'xori donidan an'anaviy zog'ora non tayyorlangan. Shu sababli mazkur ekinning istiqbolli navlarini saqlash, urug'chilik tizimini rivojlantirish va uni qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishiga kengroq joriy etish maqsadga muvofiq.

Ma'lum bo'lishicha, bir birlikdagi quruq modda hosil qilish uchun jo'xori o'simligi 300 qism suv, makkajo'xori 338 qism, bug'doy 515 qism, arpa 534 qism, suli 600 qism, yo'ng'ichqa 830 qism, kungaboqar 895 qism suv sarflaydi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Keltirilgan ma'lumotlar chuchuk suv resurslarining mavjudligi va ulardan foydalanish imkoniyatlari cheklanib borayotgan sharoitda qishloq xo'jaligida suvni kam talab qiladigan ekinlarga e'tiborni kuchaytirish zarurligini ko'rsatadi. Shu munosabat bilan ilgari yetishtirilgan, biroq bugungi kunda kam qo'llanilayotgan tariq va jo'xori kabi qurg'oqchilikka chidamli ekinlarning agrobiologik xususiyatlarini o'rganish hamda ularni ishlab chiqarishga joriy etish maqsadga muvofiq.

Suv tejovchi texnologiyalar va qurg'oqchilikka chidamli ekinlarni fermer xo'jaliklari faoliyatiga joriy etish suv sarfini kamaytirish, yer resurslaridan samarali foydalanish va oziq-ovqat mahsulotlari turini kengaytirishga xizmat qilishi mumkin. Fermer xo'jaliklarini ilmiy tavsiyalar, sifatli urug'lik materiallari va zamonaviy agrotexnologiyalar bilan ta'minlashda ekologlar, agronomlar hamda ilmiy-tadqiqot muassasalari o'rtasidagi hamkorlik muhim ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. World Meteorological Organization. *State of the Global Climate 2025*: report. — Geneva: World Meteorological Organization, 2026. — 23 March.
2. World Meteorological Organization. *World Meteorological Organization Report*. — Geneva: World Meteorological Organization, 2026. — 19 March.
3. World Meteorological Organization. *Osiyo va Markaziy Osiyo bo'yicha iqlim ma'lumotlari*. — Geneva: World Meteorological Organization, 2025.
4. Yormatova, D. Yo. *Ekologiya*: darslik / D. Yo. Yormatova. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2023.
5. Yormatova, D. Yo. *Ekologik monitoring va ekologik ekspertiza* / D. Yo. Yormatova, A. Xamzayev. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2025.

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Maqsudov Hasan

2026. № 4-maxsus son

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelmasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

